

leet edellä aikaansa ja monet myöhempien aikojen keksinnöt on tehty niissä jo vuosisatoja aiemmin. Evoluutio-oppi ja ihmisen syntyminen eläimen mutaatiosta oivallettiin jo 300–200 eaa. Miletoksessa, shekit, valtuuttakurssit ja kaksoiskirjanpito tunnettiin Bagdadissa, ja irto-kirjasimiin perustuva kirjapaino, kompassi ja ruuti keksittiin Kiinan Hangzhoussa, jo paljon ennen Eurooppaa. Meidän aikamme ylpeys hyvinvointiyhteiskunta taas on kotoisin 300 eaa. Pataliputrasta, jonka lempeä hallitsija piti kaikkia ihmisiä lapsinaan ja halusi luoda puitteet kaikkien onnellisuudelle

Turunen myös tarkastelee kaupunkien rappeutumista ja romahtamista ja analysoi sen syitä. Sulkeutuminen, jäykät hierarkiat, vallanhimoiset hallitsijat ja uskonnolliset kiihkoilijat ja muut vastaavat luovuutta tukahduttavat asiat kuihduttivat kaupunkien elävyyden ja kukoistuksen.

Turunen ei pohdi, miksi kaikki kaupungit ovat kuihtuneet kukoistuksen jälkeen kuin kyseessä olisi jonkinlainen luonnonlaki. Onko prosessi väistämätön? – Ainahan elämän kukoistus niin luonnossa kuin ihmisen elämässäkin päättyy vanhuuden jäykistymiseen ja voimien ehtymiseen.

Voisiko asiaa ennakoida ja jotenkin synnyttää uutta kukoistusta tarun Fenix-linnun tavoin? Ihmisethän yleensä uskovat, että kulloinkin vallitseva tila jatkuu ikuisesti, ja romahdus tai muut muutokset tulevat yllätyksinä. Kaatuihan Nokiakin, mitä kukaan ei osannut edes unissaan ennustaa.

Tätä tulisi pohtia, etenkin, kun oma yhteiskuntamme on siirtymässä luovuuden ja vapauden kukoistuksen ajasta hierarkioiden ja erilaisuuden vierastamiseen.

Kirja paneutuukin myös lähihistoriaan, ja viimeinen San Franciscoa käsittelevä luku nä-

kee jatkumon beatnikkien ja hippien luovuuden ja Piilaakson ja uuden teknologian välillä. Esimerkiksi Steve Jobs oli zenbuddhismiin perehtynyt hippi, ja hän piti itseään taiteilijana ja oli erityisen kiinnostunut designista, mikä näkyi etenkin iPhoneissa. Myös vapaa lähdekoodi ja muut vastaavat versoivat San Franciscon vapaasta ja boheemista ilmapiiristä.

Mutta nyt ovat hipit vaihtuneet skinheadeiksi, ja yhteiskunta on vaipumassa talouden lisäksi myös henkiseen lamaan. *Maa-ilman historian kukoistavimmat kaupungit* -kirjan rivien välistä ja myös muutamista suorista viitauksista meidän aikaamme voi lukea kirjoittajan tietoisesti pyrkimyksen arvostella ja varoittaa aikaamme vertaamalla sitä historiaan. Siinä kiehtovasti ja vakuuttavasti kirjoitettu onnistuukin varsin hyvin – historiasta voi sittenkin oppia, vaikka vanha sanonta toista väittääkin.

Paasikiven linja

MATTI VIRTANEN

Raija Oranen on todella tuoteltias kirjailija, jo 1970-luvulta lähtien. Vuosien vieressä Orasen omimmaksi lajiksi näyttää kehkeytyneen Suomen historian keskeisten merkkihenkilöiden, niin miesten kuin naisten, elämänkulut.

Niiden pohjaksi Oranen tekee perusteellista taustatyötä, raamittaa tarinansa historian tutkimuksen tuottamien faktojen varaan, ja vasta näiden raamien sisällä käyttää kirjailijan mielikuvitus-

taan täyttämällä henkilöidensä persoonaan ja suhteisiin liittyviä aukkopaiikkoja. Tuloksena on elävää, dramatisoitua menoa, jossa uran käännekohtiin menään ja niistä tullaan päähenkilön mielenliikkeiden ja lähisuhteiden kehityksen mukana. Ja ennen kaikkea: Oranen osaa kirjoittaa historiaa ”eteenpäin” eikä ”taaksepäin” – siis sen aika-laistajunnan näkökulmasta, jossa romaani tapahtuu eikä siitä lopputuloksesta käsin, jonka me jo

Raija Oranen
Hirmuinen mies
Teos, 2015

tiedämme. Toteutunut historia tapahtuu juuri sillä tavalla kuin se tapahtuu – mutta se olisi voinut tapahtua myös toisin. Meille myöhemmille sukupolville historia on suljettu, mutta aikalaisille se oli täysin avoin.

Tällä katseen suunnalla Oranen on tehnyt viime vuosina

mm. kaksi onnistunutta romaania Urho Kekkosesta – ja nyt J. K. Paasikivestä. Vaikka kirja on 747-sivuinen järkäle, lukija ei ehdi matkan varrella väsähtää, vaikka tuntisikin pääpiirteissään tapahtumien kulun.

Hirmuinen mies kattaa Paasikiven koko elämänkaaren, mutta lapsuudesta ja nuoruudesta selvittää todella kompaktisti. Paasikivi on Kekkonen ja monen muun viime vuosisadan poliitikon tapaan kasvavan suomalaisuusliikkeen energisoima nousukas. Isä oli kauppiaan renki Hellsten, äiti kuoli tautiin pojan ollessa kuusivuotias eikä isä jättänyt perinnöksi aikanaan muuta kuin velkoja. Onneksi oli olemassa täti, jolla oli varoja auttaa poikaa opinnoissa. Oppikoulusta lukioon siirtynyt poika suomensi nimensä, ainoana luokallaan. Niin tuli Johan Gustav Hellstenistä Juho Kusti Paasikivi, joka oli

”suoraryhtinen, tarkkakatseinen, pystytukkainen nuorimies, jonka todistuksessa ei juuri muuta nähty kuin kymppelijä. Lahjakas, tarmokas ja rohkea. Komea mies. Sellaiselle elämän tie avautuu itsestään. Hän ei ehtinyt erityisesti suunnitella eikä edes aikoa, kun hän jo huomasi olevansa täydessä toiminnassa tärkeiden asioiden keskiössä ja mielellään vielä käskijöiden ja tiennäyttäjien joukossa.”

Ja jo varsin varhain pelkistettiin miehen luonnekuva:

”Sikamaisen kiivas mies, hänestä sanottiin. – Mutta sydämellinen ja suora, lisättiin toki perään. – Ja perusteellinen ja tarkka.”

Lähes koko 1800-luvun ajan Suomi oli saanut elää aika lailla omillaan Venäjän autonomisena suuriruhtinaskuntana.

Fennomaaneilla oli tsaariin hy-

vät suhteet, varsinkin Aleksanteri toisen aikana, ja suomalaisuusliikkeellä meni hyvin. Mutta juuri kun Paasikivi täytti 20 vuotta, alkoi ns. sortokausi, Suomen tiukempi liittäminen emovaltioon. Suomalaisuusliike jatkautui kolmia: jyrkimmät (nuoret) pyrkivät aktiiviseen vastarintaan, keskellä tyydyttiin passiiviseen, mutta suomalaisen puolueen valtavirta päätyi ns. myöntyväisyyslinjalle: on sopeuduttava, jotta aikaansaatuja asemia ei menetetä, ja venäläistämisyarkimykksiä on vastustettava vetoamalla tsaariin.

Paasikivi liittyi myöntyväisiin ja löysi itsensä 34-vuotiaana suomalaisen puolueen johdosta. Jo silloin kiteytyi Paasikiven linja, jonka voi Orasen kuvauksen perusteella kiteyttää kolmeen pointtiin: Suomella on Venäjälle ennen kaikkea sotilaallinen merkitys (lähinnä Pietarin takia); Suomi on liian pieni pärjätäkseen yksin; Suomen on oltava liitossa jonkin Euroopan suurvallan kanssa, jotta se voi säilyä turvassa.

Vuoteen 1917 asti Paasikivi oli vakuuttunut siitä, että Venäjän kainalossa Suomen on, kaikesta huolimatta, parasta olla. Jääkäriiliikettä Paasikivi piti vastuuttomana ja vasemmiston itsenäisyyspyrkimyksiä vielä kesällä 1917 haihatteluna. Vasta bolševikkikumous syksyllä 1917 muutti Paasikiven mielen: itsenäisyys ja äkkiä. Vallankumous Suomessa tammikuussa 1918 ja venäläisen sotaväen riehunta täällä tekivät Paasikivestä kerta heitolla Venäjän- ja ryssänvastaisen.

Kun saksalaiset nousivat keväällä 1918 maihin ja kukistivat punaisen Helsingin, Paasikivi näki ratkaisun. Suomen on vaihdettava tukipylvääksi Venäjän si-

jaan maailmansodan todennäköinen voittaja Saksa. Jääkäriiliike alkoi Paasikiven silmissä näyttäytyä kovasti isänmaallisena toimintana. Ja koska monarkia oli silloisen Euroopan yleisin hallintomuoto, Suomen ja Saksan liitto edellyttäisi, että Suomi hankkii mahdollisimman itsevaltaisen kuninkaan Saksasta. Näin myös sisällissodan jälkeinen tynkäduskunta päätti, mutta Saksa meni häviämään maailmansodan ennen kuin päätös saatiin toimeen. Suomesta tuli tasavalta, mutta presidentille tehtiin varsin laajat valtaoikeudet.

Tästä eteenpäin Paasikiven suhde Venäjään perustui vahvasti pelkoon ja epäluottamukseen, mutta kuitenkin niin, että Paasikivi ymmärsi Neuvostoliiton pysyvän sotilaallisen intressin. ”Maantieteelle emme mahda mitään” tarkoitti juuri tätä, ja siksi Paasikivi Mannerheimin tavoin ymmärsi venäläisten vaatimuksia syksyllä 1939 paljon enemmän kuin muu silloinen hallitus. Sotaan kuitenkin jouduttiin, ja jatkosodassa Paasikivi tukeutui taas Saksaan – mutta oli muita valmiimpi erillisrauhaan, kun Saksan sotaonni kääntyi. Jatkosodan jälkeen Paasikivi pyrki presidenttinä pelastamaan mitä pelastettavissa oli, eli myöntymällä pitkin hampain voittoisan Neuvostoliiton vaatimuksiin.

Oliko Paasikivi siis ”myöntyväisyysmies”? Orasen romaanin pohjalta voisi mieluummin sanoa, että Paasikivi oli ”liittoutumismies”. Paasikivi oli varma, ettei pieni Suomi selviydy maailmanpolitiikan melskeistä, ellei se tiukasti liittoudu jonkin suurvallan – Paasikiven tapauksessa Venäjän tai Saksan – kylkeen.

Tässä vaiheessa tekee mieli jossitella. Jos Paasikivi olisi ollut

Suomen presidenttinä 1990-luvulla, kaiken oman kokemuksensa perusteella hän todennäköisesti olisi voimalla ajanut Suomen Naton jäseneksi. Nuoremmat sukupolvet voisivat taas ajatella, että Suomen sotilaallinen merkitys on ydinaseiden ja modernin taistelutekniikan ansiosta Venäjän ja Pietarin kannalta ratkaisevasti vähentynyt. Suomi on YYA-sopimuksen raukeamisen jälkeen ollut nyt sotilaallisesti liittoutumaton 24 vuotta.

Ehkä Venäjään ei voi edelleenkään luottaa, mutta Venäjän sotilaallisten etujen mukaista saataisi myös olla, että Naton ja Venäjän välissä on pieni, mutta itsellinen Suomi.

Tämä kysymys jakaa edelleen suomalaisia – ja ehkä hyvä niin.

Vuoden 1956 presidentinvaaleissa 86-vuotias Paasikivi houkuteltiin vielä mukaan kisaan. SKDL pelasi Paasikiven ulos ja Kekkonen valittiin. Raija Oranen päättää romaaninsa todella

kauniiseen ja koskettavaan loppukuvaan. On vaalien jälkeinen varhaiskevät, Juho Kusti ja hänen vaimonsa Alli, romaanin toinen merkityksellinen henkilö, istuvat kahden pimenevässä illassa ja puhuvat menneestä elämästään. Yhtäkkiä Juho Kusti alkaa ihmetellä, saiko hän lopulta mitään pysyvää aikaan. Michensä elämäntyön saa kiteyttää kirjassa rakas Alli ja antaa vielä keran täyden tukensa hirmuiselle miehelleen.